

Koudela Pál*

A V4 ORSZÁGOK REGIONÁLIS KOHERENCIÁJA AZ EU INTEGRÁCIÓ KIVÁNDORLÁSRA GYAKOROLT HATÁSÁNAK TÜKRÉBEN

*THE REGIONAL COHERENCE OF THE V4 COUNTRIES IN LIGHT OF
THE EU INTEGRATION'S INFLUENCE ON EMIGRATION*

ABSTRACT

Severe changes occurred in east-west migration from the V4 countries, its regional role both geopolitically and in regards of its homogeneity, during the period since their EU accession. The four countries have similarities and differences both in immigration from the Baltic countries and in emigration to western countries. The latter is rarely examined field, especially in a comparative way, even less examined as embedded into a regional concept; for this reason we deal with it in more detail. Both economic and demographic differences are determinant alone in each country, but recent conflicts – which called EU integration in question (especially along with BREXIT) – are also important for preserving the regional integrity of the Visegrad countries. Each of the four countries has different targets in outward migration, different migration methods and role in the receiving countries. Poland is the largest sending population, it has the largest Diasporas, but Hungarian émigré chose more often longer term stay out. The Czech emigrants are far less than the other considering both target countries, their number and their rate compared to the population of the sending country.

1. Bevezetés

Jelen tanulmányomban Köztes Európa, azon belül is a V4 országok demográfiai koherenciájának összefüggéseit elemzem, különös tekintettel a térséget érintő nemzetközi migrációra, azon belül is a kivándorlásra. Számptalan egyéb dimenzió – elsősorban földrajzi és gazdasági – tekintetében a térség a regionális kutatások egyik legkurrensebb alanya, és nyilván szükségtelen itt és most a történettudományi megközelítés történetét és jelen helyzetét taglalni. Általánosságban úgy tűnik, hogy diszciplináris különbségek mentén lehet a legpregnánsabb határvonalakat megrajzolni, ugyanakkor számomra csupán a politológia tudott olyan nézőpontból közelíteni a témához, amely konkrét választ is ad a földrajzi értelemben még-

* Dr. Ph.D. Koudela Pál, főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola, Nemzetközi Tanulmányok és Történelem Tanszék

annyira is leszűkített térség koherenciájával kapcsolatban folyamatosan feltett és megválaszolatlan kérdésre.

Nincs nemzetközileg is elfogadható geopolitikai kép a történettudományban, s az Oscar Halecki óta¹ tartó vita máig nem adott egyértelmű választ, hogy hol és milyen szempontok mentén körvonalazható a térség.² Ugyanakkor nem ad a geopolitikai elemzés mai helyzetképe sem bizonyosságot, hogyan értelmezhető a térség: a félperifériás jellege, nagyhatalmak közötti földrajzi fekvése, fragmentáltsága, nemzeti-etnikai problémái, kisállami jellege és demokratikus deficitje,³ vagy egyéb szempont alapján. Nehéz körvonalazni, hogy mely gazdasági mutatók tekinthetők, vagy mely kompozit változatok jellemzik úgy a térséget, hogy annak idővetülete sem mutasson divergenciát;⁴ sőt, még az identitás összetartozásra vonatkozó egysége is kérdéses az érintett országokban, legyen az az egymásról alkotott kép⁵ vagy az EU integráció kérdése⁶ –, és gondolom a történeti szempontot itt is fölösleges említenünk.

A demográfiai szempontok általában részét képezik a térség regionális értelmezéseinek, akárcsak a geopolitikai koncepcióknak, ám maga a demográfia térségi elemzéseiben nem jellemző a Köztes Európa koncepció. Nem szokványos elkülönülten a visegrádi országok demográfiai jellemzőit, mint differenciális vagy makro-regionális entitást keresni, habár – 20. századi történeti sorsközösségünk okán – létezik pl. haladósági regionalizmus, mely a kelet-európai térséget elkülöníti. Ez utóbbi azonban csupán arra példa, hogy a kelet/nyugat politikai-gazdasági-társadalmi erői mikor, mennyire és hogyan vonzották magukhoz a térség országait. Ebben az esetben pl. a Második Világháború utáni, szovjet nyersanyag-behozatalra alapuló extenzív iparpolitika okozta erőltetett urbanizáció, késleltetett városfejlődés és annak anómiás társadalmi hatásairól beszélhetünk, ami azonban egyértelműen a szovjet hódoltság következménye, s ilyen módon nem is különíthető el egészen a történeti viták azon érvrendszerétől, mely a függőségi rendszereket, a társadalom és politika viszonyát taglalja.

Az egyes szocioökonómiai dimenziók egymásra hatása bonyolult hatásmechanizmusokat rejt, s egyes elemeket kiemelni nehézkes és torzító. A kontextusok egyes rétegeit mégis szétválasztani igyekszünk minden esetben, s csupán a különbségeket rejtjük véka alá, amikor azok mutatóinak összevonásával homogénként leírható térséget kapunk.

2. Demográfiai jellemzők

A fent említett halandósági szempont legyen tehát az első, habár ezt csupán kiemelt problémássága indokolja. A huszadik század második felének trendjei a szocialista blokkon belül mindenütt romló morbiditási és mortalitási értékeket mutattak. Különösen igaz volt ez a középkorú férfiak továbbélési esélyeit illetően, és abban, hogy az érrendszeri betegségek okozati struktúrájában nem következett be változás – főként annak fényében, hogy a nyugati társadalmakban viszont igen.

Látványosan hasonló volt a daganatos betegségek és devianciák okozta epidemiológiai változás a térségben, így pl. a májzsugor-halandóság romlása az 1960-as évek elejétől.⁷ De figyeljük meg országos szinten a folyamatokat, s tekintsünk el a világ nagy régióinak divergenciájában betöltött szerepüktől. Ha tehát kiemeljük a kelet-európai államok közül a V4 országokat, akkor még itt is jelentős különbségeket tapasztalunk. Míg az 1950-es években Lengyelország volt, a rendszerváltás utánra azonban Magyarország lett a legkedvezőtlenebb mortalitási helyzetben. A középkorú férfiak továbbélési esélyei számottevően romlottak Magyarországon a többi országhoz képest is. A térség országairól elmondható tehát, hogy nem csupán differenciáltak e tekintetben, de szekuláris trendjeik sem azonosak a mégoly erős közös, évtizedekig tartó társadalmi-politikai hatások ellenére sem.⁸ Ugyanakkor a demográfiai átmenet általános modelljétől eltérő, divergáló folyamatok nem csupán a négy országra voltak jellemzőek a huszadik század második felében, hanem a teljes szovjet blokkra, így azok szűkebb regionális jelentősége vitatható.

A stacioner népességet meghatározó másik folyamat, a termékenység tekintetében már semmi térségi sajátosság nem figyelhető meg, legalábbis abban, hogy csökken. Szekuláris trendként ez a demográfiai folyamat történetileg már lassan másfél évszázados. Eltekintve azon történeti véletlen hatásoktól, mint pl. az 1953-tól tartó abortusz-tilalom és a Ratkó gyerekek magas száma a hetvenes években, a trendek okozati háttere a V4 országokban nagyon hasonló⁹ a többi fejlett országhoz: kitolódó gyermekvállalás, növekvő nem-házasságok, ill. újfajta egyedül-élési szokások és ennek termékenységi hatása, mindenütt érvényesül, de továbbra is hatnak a demográfiai átmenet klasszikus tényezői is: növekvő beiskolázási arányszámok stb.

Különös jelentősége van azonban a migrációnak egyes térségek demográfiai portréjának megrajzolásakor, mégannyira, ha az a térség gazdaságilag függő helyzetben van, gazdasági fejlettsége köztes helyzetet mutat. Wallerstein nélkül is érthető és megfoghatóak azok a mechanizmusok, melyek átlagon felüli elvándorlást eredményezhetnek ilyen országokban. A gazdasági globalizáció leglényegesebb hatása éppen az elkülönült gazdaságok felszámolása, melynek nem csupán a tőkeátstrukturizáció, hanem a munkaerőpiacok összekapcsolódása is legalább annyira fontos eredménye. A félperifériás helyzet gazdasági bizonytalanságai, az adminisztráció bonyolultsága, gyakori változása, stb., pontosan a kifelé migrációt erősítő folyamatok. De bárhogyan is, anélkül, hogy deduktív módon, előzetes elméleteket gyártanánk a térség migrációjára vonatkozóan annak gazdasági vagy egyéb okaiból kiindulva, tekintsük végig a valóságot előbb. A V4 országok átmeneti helyzete miatt a bevándorlás is számíthat jelentőségre, azonban elsősorban a kivándorlás kerül elemzésünk fókuszába a fenittek okán.

3. A térség bevándorlás tekintetében

Meg kell jegyezni, hogy a bevándorlás mérése sajátos módszertani problémákkal küzd a térségben. Hiába ugyanis az ENSZ 1998-as ajánlása a hosszú-távú migráció definiálására (12 hónapnál hosszabb tartózkodás), Csehország, Lengyelország és Szlovákia is az állandó migráns fogalmat használja, ami gyakorlatilag operacionalizálhatatlan.¹⁰

Habár az EU csatlakozás óta megkétszereződött a V4 országokban tartózkodó külföldiek száma, a térség továbbra is marginális szerepet játszik a nemzetközi migrációban. Az Unió népességének 12,7%-a élt 2013-ban a Visegrádi országokban, de az EU-ban tartózkodó külföldi állampolgárok mindössze 3,4%-a élt ebben a négy országban, ugyanebben az évben.¹¹ Az elemzett országok jelentős különbségeket mutatnak a külföldiek befogadását illetően. Csehország már a kilencvenes évek óta nyitottabb bevándorlás-politikát folytatott a többi államhoz képest, s számottevően több bevándorlót fogad a csatlakozás óta is,¹² melynek eredménye megmutatkozik abban, hogy a 2013-ban a négy országban tartózkodó külföldi állampolgárok 60%-a élt Csehországban. Magyarország jóval elmarad a befogadott 209 ezer bevándorlóval, ami a teljes 695 200 kb. egyharmada, de még ezt sem közelíti meg a csupán néhány százalék bevándorlójával a másik két ország. Habár a 2012-től bekövetkező csökkenés a magyarországi külföldiek számában elsősorban az egyszerűsített honosítási eljárásnak volt köszönhető,¹³ mindezek ellenére is fennáll a különbség.

1. táblázat. A bevándorlók száma és aránya az egyes országok népességében 2015-ben

Table 1. Number and rate of immigrants compared to the countries' population in 2015

	Lengyel	Cseh	Szlovák	Magyar
Külföldiek száma	108 279 ¹⁴	457 323 ¹⁵	101 532	145 579
Külföldiek aránya a népességben (%)	0,3	4,1	1,1	1,4
Másik EU országból (%)	0,1	1,6	0,8	0,8

Forrás: Eurostat

Ezeket az értékeket természetesen, a többi ország összehasonlításában, általában alacsonynak tekinthetjük. A legkiugróbb európai ország Luxemburg, ahol 45,3%-a a népességnek külföldi, de tíz százalék fölötti az arány Belgiumban, Észtországban, Írországra, Spanyolországban, Cipruson, Lettországra és Ausztriában is, míg az EU átlag 6,7%. Mindezek mellett azt is meg kell említeni, hogy a bevándorlók kb. ötöde másik V4 országból érkezett, ami a térség interregionális migrációban betöltött szerepét tovább csökkenti. A bevándorlók száma a szomszédos keleti országokból csökkent, míg Németországból, Oroszországból, Vietnamból és Kínából nőtt a csatlakozás óta.

Magyarország szerepe természetesen egyedülálló, hiszen a bevándorlók nagy része a szomszédos országokból érkező magyarokból áll. Lengyelországba ezzel ellentétben leginkább ukrán és belorusz bevándorlók érkeznek növekvő számban, ám még mindig igen kevesen. Ők rövidtávú munkákat vállaló cirkuláris migránsok, habár az ukrán kivándorlók közel fele Oroszországot választja, 14% ill. 13% Lengyelországba ill. Csehországba megy dolgozni.¹⁶ Ők egyébként is a legnagyobb bevándorló népesség a négy országban, legfőképpen Csehországban, de Csehország és Szlovákia egymás közötti vándormozgalma is 19 ill. 22 százalékot tesz ki.

Ugyancsak külön érdemes megemlíteni a visegrádi országok nem térségi kapcsolatait. Ez elsősorban Csehországot érinti, ahol viszonylagosan számottevő a vietnami bevándorló közösség száma, s Magyarországot, ahol hasonlóképp – még a rendszerváltásban gyökerező módon, ill. egész pontosan az 1988-as vízummentességi megállapodástól – említésre méltó kínai bevándorlók száma. A térségben élő 64 500 vietnami 90%-a él Csehországban, míg Magyarországon kb. 12 000-re tehető a kínai közösség száma.¹⁷ Szintén számottevő módon megosztja a térséget a 2015-ös menekülthullám és a nyomában bekövetkező menedékjogi kérelmek, hiszen a Németország, Svédország vagy általában Nyugat Európa felé tartó útvonal csupán Magyarországon halad át, a másik három országban elhanyagolható a benyújtott kérelmek, s a menekültek száma is.¹⁸

A különbségek kiterjednek a bevándorlás jellegére is. Nem csupán a bevándorlók összetételében láthatunk meghatározó eltéréseket a négy ország profiljában, hanem annak természete is más-más. Míg a kelet-európai bevándorlók, így pl. az ukránok fontos szerepet játszanak Lengyelország és Csehország életében is, s mind a nyelvi mind a kulturális különbségek nem okoznak olyan jelentős nehézséget, addig ez nem áll fenn Magyarország esetében, ahová csupán a magyar etnikumú kárpátaljai ukránok érkeznek. Érdekes megjegyezni azonban, hogy a gazdasági ösztönzők hiányos jellege már kizárja az ukrán kivándorlás célországai közül Szlovákiát. A cirkuláris migráció sem egyforma Csehország és Lengyelország, mint célország esetében: az ukrán munkavállalók fele (54,4%) 3-6 hónapot, és egyötöde (20,1%) 6-10 hónapot tölt Csehországban, míg a Lengyelországba érkezők közel fele (45,5%) csupán 1-3 hónapot tölt ott egyhuzamban. Magyarország pedig egészen eltérő stratégiákkal szerepel az ukrán kivándorlási palettán, ahol 65,2%-uk egy hónapnál is kevesebb ideig tartózkodik. Noha mindegyik érték alacsonyabb hazautazások közötti időtartamokat jelent, mint az Olaszországban dolgozó ukránok esetében, ez nem csupán a földrajzi távolságok közötti különbségek eredménye, hanem a határok mellett történő ingázó és/vagy etnikailag kötött migráció szerepében rejlő különbségeknek is köszönhető.¹⁹ Lengyelországban a nők vannak kétszeresen felülreprezentálva az ukrán bevándorlók között, míg Csehországban a férfiak másfélszeresen. Az ukrán munkavállalók – kétoldalú megállapodások eredményeképpen, Lengyelország kivételével, habár e két ország között is létezik munkavállalásról szóló egyezmény –, azonos jogokat élveznek, különösen érdekes ez a szociális jogok terén,²⁰ s ez is számottevő befolyással van az egyes országokkal való migrációs kapcsolatra.

4. A térség kivándorlás tekintetében

Mind a bevándorlásnak, mind a kivándorlásnak összetett hatása van az adott ország társadalmára. Habár a jellege elsősorban gazdasági okokkal magyarázható, s habár ezen okok a folyamatok, forrás- és célországokban is szerepet játszanak, a kivándorlás földrajzi arculata visszahat kulturális hatásként a kibocsátó társadalmakra a kialakuló migrációs hálózatok segítségével és átkerülő értékek útján. Az akár véletlen eseményekből, mint csírákból kifejlő migrációs kapcsolatok szám-szerű növekedése fokozatosan csökkenti a migráció költségeit, kockázatát; fokozatosan eszkálálódva elveszti specifikus jellegét és intézményesül.²¹ Ilyen véletlen ok lehet akár egy bátor kivándorló, aki magányosan vág neki egy új országnak s keres lehetőségeket. Remek példa erre a magyar kivándorlás-történet a tengerentúlra,²² ahová az oda kivándorlók a 19-20. század fordulóján munkát találva hívták rokonaikat, barátait, falubelieket, ill. az, ahogyan létrejöttek a közvetítő intézmények a továbbiakban. A kibocsátó közösségek számára az elvándorlás gyakorivá válása ugyanakkor mintaadó. Ha megszoknak valamit környezetükben, az hamar referenciává válik, relatív élethelyzetüket is megváltoztatja, de akár a közösség kultúráját, életfelfogását általában is átalakíthatja.²³ Figyelembe véve a gazdasági különbségek továbbra is meghatározó szerepét, a hazautazók a gazdagabb országokból magasabb fogyasztási igényeket „importálnak”, de akár teljes értékspektrumukban is lehet gyökeres változás. Éppen ezért a migráció dinamikájában kiemelkedő jelentősége van a célországoknak, hiszen azok közötti különbségek a fent vázolt folyamatban meghatározóak, s így a viseigrádi országok közötti különbségek hosszú távú és mélyreható változásokat implikálnak.

Meglehetősen nyilvánvaló, hogy már a négy ország demográfiai súlyából adódóan egészen eltérő közösségi dinamikák alakulnak ki a befogadó országokban.

2. táblázat. A V4 országok népessége. 2014
Table 2. Population of the V4 countries. 2014

	Lengyel	Cseh	Szlovák	Magyar
Népesség 2014	38,017,856	10,512,419	5,415,949	9,877,365
	15 928 368			

Forrás: Eurostat

A kivándorlás szempontjából azonban az is érdekes, hogy az egyes országok mekkora kivándorlási potenciállal rendelkeznek az adott irányba, s ezt elsősorban a kivándorlók aránya mutatja a küldő országok népességéhez képest. Mindez természetesen nem értelmezhető a migrációt meghatározó intézményi, történeti stb. feltételek nélkül. Az Egyesült Államokban pl. hagyományosan már a 19. század végétől minden nagyobb keleti parti vagy Nagy Tavak vidéki városban léteztek lengyel közösségek. A lengyelek közösségek száma még az egyes országok népes-

ség-nagyságához viszonyítva is jelentősebb volt már az 1921-es kvóta-törvény előtt is, s azt követően is nagyobb lehetőségeket hagyott, így pl. az 1968 után meghatározó bevándorlás-politikai vezérelv, a családgyesítés révén. Mindezek ellenére 1990-ig folyamatosan csökken a lengyelek száma az USA-ban: 1960 és 1990 között 750 ezerről 400 ezerre.²⁴ Mégis, a többi visegrádi országhoz képest ez a nagy létszám elég a rendszerváltások utáni növekedés indukálásához, mely eltart egészen a 2008-as válságig. A másik három ország szerepe elhanyagolható Lengyel közösségéhez képest az USA-ban.

3. táblázat. Az egyes európai országokban élő V4 országokból bevándorlók és a küldő ország népességéhez viszonyított arányuk (%-ban). 2014
Table 3. Foreign population from the V4 countries, living in different European countries and their rates (%) compared to the population of the sending country. 2014

	Lengyel	Cseh	Szlovák	Magyar
Németország ²⁵	674 152 (1,77)	49 985 (0,48)	46 168 (0,85)	156 812 (1,59)
Egyesült Királyság	790 000 (2,08)	42 000 (0,40)	75 000 (1,38)	79 000 (0,80)
Ausztria	54 262 (0,14)	11 631 (0,11)	32 052 (0,59)	54 939 (0,56)
Első három együtt	(3,99)	(0,99)	(2,82)	(2,95)
Svédország ²⁶	85 517 (0,22)	Csehszlovákia: 8 695 (0,05)		16 531 (0,17)
Dánia ²⁷	39 465 (0,1)	-	-	4 736 (0,05)
Norvégia ²⁸	90 962 (0,24)	2 102 (0,02)	3 834 (0,07)	3 600 (0,04)
Írország ²⁹	115 193 (0,3)	5 494 (0,05)	10 695 (0,2)	7 413 (0,08)
Svájc ³⁰	21 612 (0,06)	6 947 (0,07)	11 873 (0,22)	14 882 (0,15)
Spanyolország ³¹	66 138 (0,17)	8 704 (0,08)	7 430 (0,14)	9 466 (0,09)
USA ³²	424 000 (1,12)	69 000 (0,43)		66 000 (0,67)

Forrás: Statistisches Jahrbuch Deutschland und Internationales 2015, Annual Population Survey 2015, STATISTIK AUSTRIA Statistisches Jahrbuch 2016, 2014 American Community Surveys, Statistiska centralbyrån – Statistics Sweden 2015, Statistisk Sentralbyrå – Statistics Norway 2015

A lengyel diaszpóra nagysága, szerepe – a kibocsátó népességhez viszonyított arány tekintetében – messze felülmúlja a többi térségbeli országot a legfontosabb EU célországok esetében is, de a skandináv országoknál is. Az egyetlen ország Ausztria, amely vonzóbb hely Szlovákia és Magyarország kivándorlói számára, de Csehország még itt is alacsonyabb értékeket mutat a többi országnál, így Lengyelországnál is. Szlovákia számára az Egyesült Királyság, a magyaroknak pedig Németország a fő célországa, de Csehországból sehova nincs nagyobb arányú kivándorlás.

Nehéz választ találni arra a kérdésre, hogy miért nagymértékű a kivándorlás Lengyelországból és miért kicsi Csehországból. Nem elég azt feltételezni, hogy

hagyományosan meglévő közösségek már kialakított migrációs csatornákon keresztül működtetik a kivándorlást. Ha közelebbről megnézzük, a vándormozgalom cirkuláris jellege jól elkülönül az egyes országok esetében. Ha nem csupán a kivándorlók számát és arányát vizsgáljuk, hanem a vándorlási különbözetet is, akkor azt látjuk, hogy az egyes térségbeli országok között nincs minden esetben hasonló különbség, viszont ismét a küldő ország népességéhez viszonyítva azt, még inkább felerősödik. Németországot elsőként értelmezve: azok, akik nem rendszeres hazatérők vagy egyenesen letelepülnek a befogadó országban, jóval nagyobb szerepet játszanak Lengyelország, de még nagyobbat Magyarország esetében. Mindkét országnak évtizedekre, ha nem régebbre, visszanyúló migrációs kapcsolata van Németországgal, működnek csatornák, hálózatok, mégis jelentős különbséget látunk a nem cirkuláris migrációban.

Hasonló a helyzet Ausztria, mint befogadó ország esetében, ha Szlovákiát és Magyarországot vesszük górcső alá. Míg a másik két V4 országgal ellentétben mindkét ország számára jelentős szerepet játszik a kivándorlásban, a nem cirkuláris migrációban Magyarország jelentős mértékben „leelőzi” Szlovákiát. Nem állíthatjuk, hogy cseh vagy akár lengyel történeti közösségek ne éltek volna Bécsben, tehát egészen eltérő okokat kell feltételeznünk a migráció dinamikáját illetően a négy ország mindegyikében. Ilyen jelentős különbségekre már egyszerű munkaerőpiaci folyamatokkal nem adhatunk választ. Hiába magas a bevándorlás a cseh munkaerőpiac folyamatosan növekvő kereslete miatt, s hiába igaz, hogy az elmúlt száz évben a legnagyobb a lengyel migrációs hálózatok ereje. Nyilvánvaló a regionális kapcsolatok földrajzi kötöttsége nem csupán Magyarország-Ausztria vagy Szlovákia-Ausztria esetében, hanem pl. Lengyelország kiemelkedő értékeit figyelembe véve a skandináv országokban, ez viszont nem ad magyarázatot a lengyelek Spanyolországban lévő nagyobb számára, vagy a magyarok nagyobb arányára ugyanott. És mit kezdhetünk a csehek hiányával Németországban és Ausztriában?

4. táblázat. Az egyes európai országokba a V4 országokból bevándorlók, visszavándorlók és a vándorlási különbözet, valamint a különbözet aránya a (bevándorlók %-ában) és a küldő ország arányában. 2013-2015

Table 4. Immigrants from the V4 countries to different European countries, return migrants and the net migration, and the rate of the net migration (compared to the number of immigrants) and compared to the population of the sending country. 2013-2015

Forrás: Statistisches Jahrbuch Deutschland und Internationales 2015, National Insurance Number Registrations To Adult Overseas Nationals Entering The UK – Top 20 registrations, STATISTIK AUSTRIA Statistisches Jahrbuch 2016, 2013 Yearbook of Immigration Statistics, Eurostat

	Lengyel			Cseh			Szlovák			Magyar		
	Be	Ki	Kül.	Be	Ki	Kül.	Be	Ki	Kül.	Be	Ki	Kül.
Németország ³³	197 009	125 399	71 610 (36,4)	11 653	7 377	4 276 (36,7)	14 932	9 940	4 992 (33,4)	58 993	34 751	24 242 (41,1)
A különbözet a küldő ország népességének arányában (tízezrelék)	19			4			9			25		
Egyesült Királyság ³⁴	128 448 (0,34)	-	-	10 919 (0,1)	-	-	12 445 (0,23)	-	-	26 469 (0,27)	-	-
Ausztria ³⁵	6 936	3 442	3 494 (50,4)	1 834	1 162	672 (36,6)	6 467	3 410	3 057 (47,3)	14 538	6 740	7 798 (53,6)
A különbözet a küldő ország népességének arányában (tízezrelék)	0,92			0,64			5,6			7,9		
Svédország	5 596	1 426	4 170 (74,5)	Csehszlovákia: 446 – 161 = 285 (63,9)						894	335	554 (74,3)
A különbözet a küldő ország népességének arányában (tízezrelék)	1			0,2						0,6		
Dánia ³⁶	4 988	1 640	3 348 (67,1)	492	252	240 (48,8)	635	218	417 (65,7)	1 038	340	698 (67,2)
A különbözet a küldő ország népességének arányában (tízezrelék)	0,9			0,2			0,7			0,7		
Norvégia ³⁷	11 339	1 421	9 918 (87,5)	260	81	179 (68,8)	567	118	449 (79,2)	492	56	436 (88,6)
A különbözet a küldő ország népességének arányában (tízezrelék)	2,6			0,2			0,9			0,4		
Spanyolország ³⁸	2 621			554			417			920		
USA ³⁹	6 430	-	8697 (0,02)	676	-	562 (0,005)	507	-	413 (0,008)	1052	-	984 (0,01)
	Csehszlovákia: +74. – 158 Összesen: 1 257 és 817 (0,005)											

A csehországi kivándorlás igen meghatározó és nagymértékű 1989-et megelőzően. A 19. század második felében pl. folyamatosan nő: csupán 1885-89 között több mint másfél millióan hagyják el a cseh területeket.⁴⁰ 1910-ben Bécs lakosainak egyötöde cseh származású volt, s habár nem alkottak elkülönült szegregációt, igen magas volt az alkalmi munkát vállalók száma is, legyenek azok iparosok egy-két évre vagy csupán szezonális munkások.⁴¹ Négy nagy cseh bank is működött ekkor Bécsben, valamint számtalan nagy foglalkoztató és nem csupán olyan lokális munkaerőpiacok, mint a Franz Josef vasútállomáson működő „ember-piac”.⁴² Mára pedig csupán alig több mind 11 ezer cseh él egész Ausztriában. De ugyanez mondható el Németországról is: Vesztfália, Szászország a legkedveltebb ipari területek, ahová a cseh mezőgazdaságból felszabaduló munkaerő hagyományosan áramlott, nem is beszélve az Egyesült Államokról.⁴³ A negatív vándorlási különbözet az 1930-as évekig fennáll, s 1945-46-ban közel hárommillió kivándorlóval kap a cseh diaszpóra „támogatást”. A közös sors a szovjet megszállás után érthetően náluk is csökkentette a nemzetközi migrációt, s csupán nagyrészt az illegális utat, a disszidálást hagyta meg, ám még így is folyamatosan negatív vándorlási különbözetet eredményez: a legnagyobb hullámokkal 1948-49-ben, majd 1968-ban, 250 és 165 ezer fős menekülthullámmal, de negatív a köztes időszakokban is.⁴⁴

A fordulat a rendszerváltással kezdődik, amikor az említett okoknak köszönhetően drasztikusan megnőtt a bevándorlók száma, s ezzel pozitívba billentette a vándorlás különbözetét Csehországban. A kedvező migrációs politika, a fejlett gazdaság munkaerő-felszívó ereje különösen a 2000-es évektől váltott ki nagyobb – nem csupán Szlovákiából történő – beáramlást. Meg kell azonban jegyezni, hogy a kivándorlás is éppen így alakult: a kilencvenes években Ausztria, Németország és a tengerentúl még meghatározó a cseh kivándorlásban, az utóbbi 15 évben azonban különösen lecsökken. A szakirodalom az életszínvonal emelkedése és a stabilizálódó demokrácia mellett még a cseh mentalitást is kiemeli, mint meghatározó tényezőt,⁴⁵ talán a mondást is így kéne megváltoztatnunk: „Extra Bohemiam non est vita...” – habár erre ugyancsak nem ad okot az imént felvázolt nagyobb léptékű történeti kép. A kivándorlás 2001 után némileg ismét erősödik.

A nem Szlovákiába történő migráció évi 10-15 majd 20 ezer fölé lép az EU csatlakozás után, ez azonban nem összehasonlítható a korábbi évek statisztikájával, miután 2001-ben alapvető metodológiai változások történtek: a 90 napnál hosszabb vízumokat is beszámították ezután a külföldiek közé, míg korábban csak az állandó lakhelyet változtatókat. 2004 után azonban egyáltalán nem követhető a cseh kivándorlás, csupán a tükörstatisztikákból; az innen nyert adatok alapján viszont láthatóan messze elmarad a többi visegrádi országának kivándorlásától.

5. Összefoglalás

A térség, ha a V4 országokból indulok ki, nem létezik kivándorlási értelemben – ezt bátran leszögezhetjük. Létezik ugyan általános kelet-nyugati migrációs irány Európában, s ennek kis mértékben a négy ország is részese, ez azonban nem definiálja azt homogén egységként. Nem látunk a regionalitásban olyan vezérelvet vagy akár csak ható tényezőt, ami egyformán befolyásolná a kivándorlást az egyes országokban: sem gazdaság, sem intézményi vagy egyéb okozati struktúra nem lelhető fel. A kivándorlás irányai és arányaiban meglévő jellegzetes különbségek annyira széttagolják a négy ország által alkotott virtuális kohéziót, hogy ez a közös faktor nem is feltételezhető.

Természetesen nem állapíthatjuk meg ilyen sommásan és egyértelműen az összefüggés hiányát a trendek figyelembevétele nélkül, ám ez sem rövid, sem hosszútávon nem változtat a differenciáltságon, s különösen annak erősödésén. Okólski pontosan körülhatárolja a közelmúlt a térség migrációját meghatározó, leginkább történeti okozati hálóját, annak visszamaradott gazdasági és intézményi fejlettségével, munkaerőpiaci túlkínálatával, instabil államhatáraival és etnikai sokszínűségével és az ebből adódó instabilitással jellemezve azt.⁴⁶ Csehországot leszámítva az elmúlt fél évszázadban még az urbanizáció is késleltetett volt, a tengerentúlra vándorlás is jóval később indult meg, mint a nyugati országokból annak idején, s politikai elszigeteltség miatt az utóbbi fél évszázadban a bevándorló országgá válás is elmaradt.⁴⁷

Kétségtelen, hogy vannak tulajdonságok, amikkel a régiót – még ha tágabb értelemben is – egyfajta újonnan kialakult migrációs rendszerként értelmezhetjük.⁴⁸ A közös történeti, kulturális és gazdasági hatóerők mindenképpen számtalan hasonló migrációs jelenséget idéztek elő a közelmúltban: ilyen volt pl. a rendszerváltások utáni felszabaduló kivándorlási tartalék vagy a 2004-es EU csatlakozás hatása, s ilyen közös tulajdonságnak tekinthetjük s térség országainak geopolitikai és földrajzi helyzetéből adódó tranzit jellegét.⁴⁹ Az is igaz, hogy intraregionális jellege erős, és a kellően tág munkaerőpiaci terek fokozzák a közvetítő karaktert. Úgy gondolom azonban, hogy a jelen trendek egyértelműen elkülönítik a V4 országokat egymástól azok migrációs jellemzőit tekintve.

JEGYZETEK

1. Romsics Ignác (1997): Közép- és/vagy Kelet-Európa? Egy terminológiai vita nyomában. *Rubicon*, 5–6. sz.
2. Közép-Európa fogalmáról lásd még Gulyás László (2013): *A Délvidék története 3. Trianontól a királyi Jugoszlávia összeomlásáig. Közép-Európai Monográfiák. 8. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.* 12-13. old.
3. Csiki Tamás – Tálás Péter – Varga Gergely (2014): Kelet-közép-európai perspektívák 2030-ig. in: *Nemzet és Biztonság* 2014/2. szám, pp. 36–44.
4. Lengyel Imre és Rechnitzer János (2013): The Competitiveness of Regions in the Central European Transition Countries, in: *The Macrotheme Review A multidisciplinary journal of global macro trends*, 2:(4) pp. 106-121.
5. Simon János (2014): Who likes who? Friendly and hostile nations in Europe. In: Biltsik B, Marengo A, Posta N, Zachar P K (szerk.) *New approaches in a complex world. International relations, history and social sciences.* 212 p. Budapest: L'Harmattan Kiadó. pp. 69-84.
6. Oľga Gyárfášová (2006): Visegrad as Viewed by Citizens of the Four Member Countries. in: Andrzej Jagodziński (szerk.): *The Visegrad Group – A Central European Constellation.* International Visegrad Fund, Pozsony. pp. 150–155.
7. Cornia, Giovanni Andrea and Renato Panicià (eds.) (2000): *The Mortality Crisis in Transitional Economies.* Oxford: Oxford University Press; Meslé, France and Vallin Jacques (2002) *Mortality in Europe: the Divergence Between East and West After a period of general convergence.* In: *Population*, Vol. 57. No. 1., pp. 157–197.
8. Bálint Lajos és Kovács Katalin (2015): Halandóság. In: Monostori Judit, Őri Péter és Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2015.* KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, pp. 75–94.
9. Berde, Éva és Németh, Petra (2014): Az alacsony magyarországi termékenység új megközelítésben, in: *Statisztikai Szemle*, Vol. 92 No. 3. pp. 253-274.
10. Bijak, Jakub, Marek Kupiszewski és Anna Kicinger (2004): *International migration scenarios for 27 European countries, 2002-2052.* CEFMR Working Paper, Central European Forum For Migration Research, Warsaw, 2004/4. http://www.cefmr.pan.pl/docs/cefmr_wp_2004-04.pdf (hozzáférés: 2016. április 18.)
11. EUROSTAT <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (hozzáférés: 2016. április 12.)
12. Karácsonyi Dávid (2014): Migration flows and trends in the region – in the shadow of giants, in: Erdöss Ágnes és Karácsonyi Dávid (szerk.) *Discovering migration between Visegrad countries and Eastern Partners.* Budapest: RCAES HAS Geographical Institute, pp. 212–222.
13. Gödri Irén (2015): Nemzetközi vándorlás. in: *Demográfiai Portré 2015.* KSH NKI, pp. 187–211. 187.
14. 2014-es, ideiglenes adat
15. 2014-es adat

16. Lendel, Myroslava (2015): Migration to V4 Countries: A Ukrainian Perspective. in: Vladimír Benč (ed.) Current Migration Trends in V4 Countries: Focus on Migration from Ukraine. Research Centre of the Slovak Foreign Policy Association, Prešov. pp. 9–21.
17. Irimiás Anna (2009): Az új kínai migráció —a Budapesten élő kínai közösség. In: Statisztikai Szemle, 87. évfolyam 7—8. szám. pp. 828–847.
18. UNHCR (2015): Mid-Year Trends 2015. <http://www.unhcr.org/56701b969.html> (hozzáférés: 2016. április 14.)
19. Brunarska, Zuzanna és Magdalena Lesińska (2014): Migration between the eu, v4 and eastern europe: the present situation and possible future. the perspective of poland. in: Marta Jaroszewicz és Magdalena Lesińska (szerk.) Forecasting migration between the EU, V4 and Eastern Europe: impact of visa abolition. OSW Report, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warsaw. pp. 88–109.
20. MPC Team (2013): MPC Migration Profile, Ukraine. Migration Policy Centre, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole.
21. Massey, Douglas et. al. (1993) Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review. Vol. 19, No. 3, pp. 431–466. és Tilly, Charles (1990): Transplanted Networks. In Virginia Yans-McLaughlin (ed.): Immigration Reconsidered. Oxford University Press, New York-Oxford, pp. 79–95.
22. Puskás Julianna (1982): Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880-1940. Akadémiai, Budapest. és Koudela Pál (2014): Turning Points of Emigration from Hungary: Understanding the present Changes in Migration Structure. In: International relations, history and social sciences: new approaches in a complex world. (szerk. Biltsik et. al.) L'Harmattan, Budapest, pp. 163-178
23. Massey, Douglas (1990): Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration. in: Population Index, 56, pp. 3–26. és Piore, Michael J. (1979): Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies. Cambridge University Press, New York.
24. American Community Survey 2014 <https://www.census.gov/acs/www/data/data-tables-and-tools/index.php> (hozzáférés: 2016-04-13)
25. Nemzetiség
26. 2015
27. 2015
28. 2015
29. 2011
30. 2014
31. 2014
32. 2014 American Community Surveys becstült adatai, Csehszlovákiára közösen Cseh Köztársaság és Szlovákia.
33. 2013, nemzetiség

34. Nino: 2014 júniusától 2015. Azok száma, akik júniusáig társadalombiztosítási számot igényeltek.
35. 2014
36. 2014, állampolgárság
37. 2012
38. 2013
39. 2013: azok száma, akik állandó tartózkodást igényeltek és különbözet helyett, akiket honosítottak.
40. Srb, Vladimír (2004): 1000 let obyvateľstva v českých zemích. Karolinum, Praha.
41. Glettler, Monika (1985): Böhmisches Wien. Herold, Wien-München.; Glettler, Monika (1972): Die Wiener Tschechen um 1900. Strukturanalyse einer nationalen Minderheit in der Großstadt. Oldenbourg, München-Wien.
42. Hamann, Brigitte (1999): Hitler's Vienna: A Dictator's Apprenticeship. Oxford University Press, Oxford.
43. Drbohlav, Dušan et. al. (2009): The Czech Republic: on its way from emigration toimmigration country. IDEA Working Papers11. http://www.idea6fp.uw.edu.pl/pliki/WP11_Czech_Republic.pdf (hozzáférés: 2016. április 18.) p. 7.
44. Drbohlav. i.m. p. 11.
45. Marešová, Jaroslava és Dušan Drbohlav (2007): Fenomén pendlerství – z Chebska do Bavorska a zpět (stav a podmíněnosti). in: Demografie, Vol. 49 No. 2., pp. 96–107.
46. Okólski, Marek (2004): Migration trends in Central and Eastern Europe on the eve of the European Union enlargement: an overview. In: Gorny Agata és Paolo Ruspini (szerk.) Migration in the New Europe: East-West Revisited. Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, pp. 23–48.
47. Paweł Kaczmarczyk Marek Okólski (2005): International Migration in Central and Eastern Europe – current and future trends. Conference: United Nations Expert Group Meeting on International Migration and Development. New York. http://www.un.org/esa/population/migration/turin/Symposium_Turin_files/P12_Kaczmarczyk%26Okolski.pdf (hozzáférés: 2016. április 18.) p. 6.
48. OECD (1996): Recent trends in migration movements and policies (note by the Secretariat). Paper presented to the Working Party on Migration, Organization for Economic Co-operation and Development. June, Paris. pp. 13–14.
49. Koudela Pál (2013): International Migration Outflows from Hungary, Inflows to the UK as A Typical East-West Direction in the EU. In: Ege Stratejik Arastirmalar Dergisi (Ege Strategic Research Journal) Vol. 4. No. 1. Izmir, Turkey. pp. 1-14.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- American Community Survey 2014 <https://www.census.gov/acs/www/data/data-tables-and-tools/index.php> (hozzáférés: 2016-04-13)
- Bálint Lajos és Kovács Katalin (2015): Halandóság. In Monostori Judit, Őri Péter és Spéder Zsolt (szerk.): Demográfiai portré 2015. KSH Népeségutományi Kutatóintézet, Budapest, 75–94.
- Berde, Éva és Németh, Petra (2014): Az alacsony magyarországi termékenység új megközelítésben, in: Statisztikai Szemle, Vol. 92 No. 3. pp. 253-274.
- Bijak, Jakub, Marek Kupiszewski és Anna Kicinger (2004): International migration scenarios for 27 European countries, 2002-2052. CEFMR Working Paper, Central European Forum For Migration Research, Warsaw, 2004/4. http://www.cefmr.pan.pl/docs/cefmr_wp_2004-04.pdf (hozzáférés: 2016. április 18.)
- Brunarska, Zuzanna és Magdalena Lesińska (2014): Migration between the eu, v4 and eastern europe: the present situation and possible future. the perspective of poland. in: Marta Jaroszewicz és Magdalena Lesińska (szerk.) Forecasting migration between the EU, V4 and Eastern Europe: impact of visa abolition. OSW Report, Ósrodek Studiów Wschodnich, Warsaw. pp. 88–109.
- Cornia, Giovanni Andrea and Renato Panicià (eds.) (2000): The Mortality Crisis in Transitional Economies. Oxford: Oxford University Press; Meslé, France and Vallin Jacques (2002) Mortality in Europe: the Divergence Between East and West After a period of general convergence. In: Population, Vol. 57. No. 1., 157–197.
- Csiki Tamás – Tálás Péter – Varga Gergely (2014): Kelet-közép-európai perspektívák 2030-ig. in: Nemzet és Biztonság 2014/2. szám, pp. 36–44.
- Drbohlav, Dušan et. al. (2009): The Czech Republic: on its way from emigration to immigration country. IDEA Working Papers 11. http://www.idea6fp.uw.edu.pl/pliki/WP11_Czech_Republic.pdf (hozzáférés: 2016. április 18.)
- EUROSTAT <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (hozzáférés: 2016. április 12.)
- Glettler, Monika (1985): Böhmisches Wien. Herold, Wien-München.; Glettler, Monika (1972): Die Wiener Tschechen um 1900. Strukturanalyse einer nationalen Minderheit in der Großstadt. Oldenbourg, München-Wien.
- Gödri Irén (2015): Nemzetközi vándorlás. in: Demográfiai Portré 2015. KSH NKI, pp. 187–211.
- Hamann, Brigitte (1999): Hitler's Vienna: A Dictator's Apprenticeship. Oxford University Press, Oxford.
- Irimiás Anna (2009): Az új kínai migráció —a Budapesten élő kínai közösség. In: Statisztikai Szemle, 87. évfolyam 7—8. szám. pp. 828–847.
- Karácsonyi Dávid (2014): Migration flows and trends in the region – in the shadow of giants, in: Erdőss Ágnes és Karácsonyi Dávid (szerk.) Discovering migration between Visegrad countries and Eastern Partners. Budapest: RCAES HAS Geographical. Institute, pp. 212–222.

- Koudela Pál (2013): International Migration Outflows from Hungary, Inflows to the UK as A Typical East-West Direction in the EU. In: *Ege Stratejik Arastirmalar Dergisi (Ege Strategic Research Journal)* Vol. 4. No. 1. Izmir, Turkey. pp. 1-14.
- Koudela Pál (2014): Turning Points of Emigration from Hungary: Understanding the present Changes in Migration Structure. In: *International relations, history and social sciences: new approaches in a complex world.* (szerk. Biltsik et. al.) L'Harmattan, Budapest, pp. 163-178
- Lendel, Myroslava (2015): Migration to V4 Countries: A Ukrainian Perspective. in: Vladimír Benč (ed.) *Current Migration Trends in V4 Countries: Focus on Migration from Ukraine.* Research Centre of the Slovak Foreign Policy Association, Prešov. pp. 9–21.
- Lengyel Imre és Rechnitzer János (2013): The Competitiveness of Regions in the Central European Transition Countries, in: *The Macrotheme Review A multidisciplinary journal of global macro trends*, 2:(4) pp. 106-121.
- Marešová, Jaroslava és Dušan Drbohlav (2007): Fenomén pendlerství – z Chebska do Bavorska a zpět (stav a podmíněnosti). in: *Demografie*, Vol. 49 No. 2., pp. 96–107.
- Massey, Douglas (1990): Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration. in: *PopulationIndex*, 56, pp. 3–26.
- Massey, Douglas et. al. (1993) *Theories of International Migration: A Review and Appraisal.* *Population and Development Review*. Vol. 19, No. 3, pp. 431–466.
- MPC Team (2013): *MPC Migration Profile, Ukraine.* Migration Policy Centre, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole.
- OECD (1996): *Recent trends in migration movements and policies (note by the Secretariat).* Paper presented to the Working Party on Migration, Organization for Economic Co-operation and Development. June, Paris. pp. 13–14.
- Okólski, Marek (2004): Migration trends in Central and Eastern Europe on the eve of the European Union enlargement: an overview. In: Gorný Agata és Paolo Ruspini (szerk.) *Migration in the New Europe: East-West Revisited.* Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, pp. 23–48.
- Oľga Gyárfášová (2006): *Visegrad as Viewed by Citizens of the Four Member Countries.* in: Andrzej Jagodziński (szerk.): *The Visegrad Group – A Central European Constellation.* International Visegrad Fund, Pozsony. pp. 150–155.
- Paweł Kaczmarczyk Marek Okólski (2005): *International Migration in Central and Eastern Europe – current and future trends.* Conference: United Nations Expert Group Meeting on International Migration and Development. New York. http://www.un.org/esa/population/migration/turin/Symposium_Turin_files/P12_Kaczmarczyk%26Okolski.pdf (hozzáférés: 2016. április 18.)
- Piore, Michael J. (1979): *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies.* Cambridge University Press, New York.
- Puskás Julianna (1982): *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880-1940.* Akadémiai, Budapest.
- Romsics Ignác (1997): *Közép- és/vagy Kelet-Európa? Egy terminológiai vita nyomában.* *Rubicon*, 5–6. sz.

- Simon János (2014): Who likes who? Friendly and hostile nations in Europe. In: Biltsik B, Marengo A, Posta N, Zachar P K (szerk.) New approaches in a complex world. International relations, history and social sciences. 212 p. Budapest: L'Harmattan Kiadó. pp. 69-84.
- Srb, Vladimír (2004): 1000 let obyvateľstva v českých zemích. Karolinum, Praha.
- Tilly, Charles (1990): Transplanted Networks. In Virginia Yans-McLaughlin (ed.): Immigration Reconsidered. Oxford University Press, New York-Oxford , pp. 79–95.
- UNHCR (2015): Mid-Year Trends 2015. <http://www.unhcr.org/56701b969.html> (hozzáférés: 2016. április 14.)